

Цибуленко Л.О. Михайло Беккер – фундатор громадської бібліотеки Херсонщини [Текст] / Л.О. Цибуленко // Херсонська область – 70 років історії: матер. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 20 березня 2014 р.) / Херсонська державна морська академія. – Херсон, 2014. – С. 162 – 166.

МИХАЙЛО БЕККЕР – ФУНДАТОР ГРОМАДСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ ХЕРСОНЩИНИ

Цибуленко Лариса Олександрівна

Бібліотеки є частиною національної інформаційної системи України, вони забезпечують доступ до знань та інформації для всіх громадян, беруть участь в економічному, соціальному й культурному розвитку своїх територій, підтримують етнічну, культурну, мовну й релігійну різноманітність, культурне самовизначення і самобутність. Завдяки своїй доступності бібліотеки мають можливість удосконалювати якість і демократичні засади життя громадян, активізуючи суспільне життя місцевих громад.

У зв'язку з цим представляє інтерес історична ретроспектива становлення та розвитку системи бібліотек на Херсонщині та визначення особистого вкладу міського голови міста Михайла Євгеновича Беккера у справу створення громадської бібліотеки Херсона. Аналізу його діяльності у цій сфері присвячено лише працю Сінкевич І.Ю. до 135-річчя заснування Херсонської громадської бібліотеки [1].

Мета нашої роботи визначити вклад Михайла Беккера в становлення та розвиток громадської бібліотеки Херсона, що започаткувала свою діяльність 1872 року.

Перші бібліотеки у Херсоні з'явилися лише у 1860-х роках при земській управі та при міському громадському клубі. Активізація громадського життя у цей період поставила одним із важливих завдань - заснування громадської бібліотеки. Вперше цю думку висловив брат відомого російського художника Григорій Ге. Ідею підхопила найбільш освічена й впливова частина тодішнього суспільства. Увійшли в це бібліотечне товариство чимало впливових осіб. А уже своїм розквітом бібліотека завдячує ентузіазму, творчій насназі Михайла Беккера – одночасно у 1884-1893 рр. члена Херсонської міської управи та заступника міського голови, у 1901-1909 рр. - міського голови.

Це була людина енциклопедично освічена, книголюб, бібліограф-ентузіаст. 36 років свого життя М.Є. Беккер присвятив Херсонській громадській бібліотеці, спочатку як дійсний член бібліотеки, а після обрання у 1891 р. до складу дирекції, впродовж 18 років брав активну участь в управлінні закладом. «Можно сказать въ жизни библиотеки не было ни одного мелкого или крупного события, въ которомъ онъ не принималъ бы самого живого и горячего участия, а когда для библиотеки выпадали дни невзгоды, опять таки ему только одному приходилось брать на себя защиту учреждения и силою своего красноречия, путемъ ходатайствъ и объяснений, отстранять отъ библиотеки готовившиися для нее ударъ», - згадує колега Михайла Євгеновича, член дирекції бібліотеки Л.Г.Осинський [2, с. 14].

Михайло Євгенович Беккер був першим дослідником історії бібліотеки. Він був автором загальної літературної частини опублікованих щорічних звітів дирекції бібліотеки за період з 1895 по 1908 рік, де відтворено історію розвитку установи. Йому належать перші узагальнюючі праці з історії культурно-освітнього закладу – до 25 [3], 30 [4] та 40-річчя існування [5]. У цих працях Михайло Беккер як сучасник та активний учасник описуваних подій аналізує становлення й розвиток, основні напрями роботи, здобутки і проблеми Херсонської громадської бібліотеки, а як значний діяч міського самоврядування – значення бібліотеки для населення Херсона.

Михайло Євгенович Беккер у своїй праці «Краткий исторический обзор деятельности Херсонской общественной библиотеки за двадцать пять лет ее существования (1872-1897)» розповідає про витоки заснування Херсонської громадської бібліотеки, прийняття першого статуту, діяльність дирекції бібліотеки та її членів, що була спрямована на постійний розвиток книгозбірні.

Михайло Беккер наголошує на проблемах, котрі були в роботі бібліотеки. Наприклад, про відсутність власного приміщення – бібліотека протягом 25 років розміщувалась в різних приміщеннях, що їх надавали як приватні особи, так і міська дума. Михайло Євгенович взяв на себе обов'язки наглядача за будівництвом бібліотечного приміщення, проявивши себе як один із найдієвіших членів будівельної комісії. Введення в дію приміщення Херсонської громадської бібліотеки на Старообрядній площі відбулося у 1897 році. Як зазначав Михайло Беккер, «переход библиотеки в здание, специально для нее построенное и по своей архитектуре могущее служить украшением города, является лучшим торжеством того дела, которому наша библиотека неуклонно служила в течении 25 лет... Удобства нового помещения стали все более и более привлекать посетителей читальни, параллельно с этим увеличилось число подписчиков» [2, с. 2].

Під час освячення будівлі бібліотеки Михайло Беккер характеризує діяльність даної установи. Наприкінці своєї промови Михайло Беккер підводить підсумок такими словами: «Правда деятельность библиотеки въ пережитое ею 25-летие, если позволено будет мне выразиться образно, не походила на яркое пламя, далеко разливающее свой живительный светъ, она скорее напоминала скромный светочъ, который тихо мерцалъ и приветливо манилъ къ себе всякого, кто въ научныхъ и художественныхъ произведенияхъ лучшихъ людей искалъ отдыха отъ житейской пошлости и сутолоки. «Сейте разумное доброе» эти прекрасные слова нашего поэта, да будутъ впредь путеводной заповедью для будущихъ работниковъ нашей библиотеки» [3, с. 17].

Серед недоліків у внутрішньому розпорядку бібліотеки на початковому етапі її роботи були відсутні працівники-бібліотекарі, які обслуговували відвідувачів, не вівся облік книговидачі та відвідувань. Але уже у 1890 році, завдяки складу новообраної дирекції, відбулись позитивні зміни: «Вновь избранная дирекция старалась по возможности упорядочить ведение библиотечного дела. В этих видах была выработана форма записей и приема книг, что устранило скопление публики. Эти записи дали возможность вести правильную статистику выдачи книг и с этого года начали прилагаться к отчетам весьма тщательно разработанные статистические данные. Для посетителей читальни введены также особые карточки для более точной группировки читателей и правильного регистрирования требований из библиотеки. Заведена более удобная залоговая книжка и установлена выдача квитанций на получаемые залоговые книги, чем устранились всякого рода недоразумения, имевшие ранее место. Составлены и отпечатаны каталоги по всем отделам библиотеки, пополнены пробелы разных отделов приобретением томов тех изданий, которых имелись лишь первые тома» [3, с. 10].

Михайло Беккер повідомляє про введення в бібліотеці реєстраційних карток: «Для более действительного контроля за пользованием книгами в читальне, а также с целью выяснения, каким общественным группам служит библиотека, в 1893 году введены для посетителей читальни карточки, в которых подробно обозначены звание, род занятий, имя, фамилия и местожительство посетителей. Карточки остаются в библиотеке, а взамен их выдаются билеты с №№, соответствующими №№ карточек» [3, с. 12].

Дуже змістовно М.Є.Беккер розповідає про меценатів бібліотеки, які постійно матеріально підтримували книгозбірню. Ці кошти використовувались на поповнення книжного фонду бібліотеки, закупівлю інвентарю; також вони лягли в основу капіталу на будівництво власного приміщення для бібліотеки.

З промови Михайла Беккера (до 30-річчя заснування бібліотеки) дізнаємося, що у бібліотеці було багато відвідувачів, постійно зростав попит на книги та журнали, а також про джерела поповнення книжкового фонду громадської книгозбірні: «Требование на

книги возросло до небывалых прежде размеров и, если бы не содействие со стороны Городского Управления и местного общества, то Библиотека была бы поставлена в весьма затруднительное положение, так как это учреждение не есть коммерческое предприятие и новые клиенты для удовлетворения их книгами, журналами и газетами, вызывают расход, значительно превышающий их подписную плату. К счастью, Городское Управление год от года увеличивало свою субсидию, дошедшую в настоящее время до двух тысяч рублей, а общество всегда сочувственно откликалось на устраиваемые Библиотекой спектакли и концерты, литературно-музыкальные вечера, публичные лекции и т. п. Все это давало солидный источник для удовлетворения решения постоянно возраставших библиотечных нужд. Кроме того частными лицами жертвовались многие сотни томов. Наконец, почти все наши министерства, Академия и многие ученые общества стали высылать бесплатно свои издания, имеющие громадное научное значение. Въ свою очередь и Дирекция, чуждая всякой исключительности, всякой тенденциозности, идя навстречу всевозможным желаниям и требованиям публики, приобретала книги и выписывала периодические издания, тратя ежегодно на этот предмет, сравнительно говоря, довольно значительные суммы» [4, с. 7].

У свой промові до 30-річчя існування Херсонської громадської бібліотеки Михайло Беккер намалював картину читального залу, наповнену душевною теплотою: «Не нужно быть слишком впечатлительным человеком, чтобы быть тронутым при взгляде на этот зал, наполненный читающей публикой. Вот старик, убежденный сединой, с выражением пессимизма на лице, следит по газетам за современными событиями; там юноша, полный веры в светлое будущее, торопливой рукой делает выписки из научного трактата; здесь девочка, зажав руками свою кудрявую головку, углубилась в книгу. Она одна напряженное внимание и увлечение. Далее, мы видим за отдельным столом библиотекаря, который следит за выбором детьми книг, сообразно их возрасту и умственному развитию.

Кругом тишина. Лишь по временам доносится сдержанный шепот и шелест переворачиваемых листов. И невольно чувствуешь, что находишься в какой-то таинственной лаборатории, где незримо совершается великое дело насаждения правды, любви к человеку и уважения к человеческому достоинству. Невольно кажется, что над этой сотней голов невидимо реет в воздух гений разума и света» [4, с. 8].

Михайло Євгенович зазначає, що бібліотека постійно розвивалася: були відкриті відділення на Військовому Форштадті та Забалці. Він підкреслював важливість цих подій для громадськості міста: «Делу распространения книги сослужили великую службу, имеющиеся как при главной библиотеки, так и при ее отделениях читальни. Будучи херсонским старожилом, и состоя подписчиком библиотеки чуть ли не со второго года ее существования, я хорошо помню, как ничтожно было первое время число посетителей читальни, нередко она совершенно была пуста. Что ж мы видим теперь? В этом году в одной только читальне при главной библиотеке зарегистрировано 44 тыс. посещений, причем число посетителей иногда доходило до 225 в день, и все чаще и чаще повторяются дни, когда вследствие переполнения этого зала приходится отказывать пропуск в читальню» [4, с. 8].

Михайло Беккер пишався бібліотекою й у свой промові наголошував, що «...в нашем скромном городе, не имеющем ни одного высшего учебного заведения, постепенно сформировалось общественное книгохранилище, которое по богатству своего книжного имущества в 41 тис. томов занимает 7-е место в Империи, а по количеству выданных книг - 2-е, уступая в этом отношении только Харьковской общественной библиотеке. В текущем году было выдано из главной библиотеки и ее отделений 140 тис. томов. Эта внушительная цифра служит лучшим показателем культурности херсонского общества ...наша библиотека одерживает полную победу в борьбе с темой невежества и незнания. Выражаясь образно, для нее уже сплетается победный венок» [4, с. 7-8].

Михайло Беккер залишив у спадок не лише складені за його участю друковані каталоги на фонд бібліотеки, звіти про її роботу (літературна частина), але й оригінальну схему систематизації бібліотечного каталогу (фонду). «Главные основания для выработки системы библиотечного каталога» [6] – саме під такою назвою у 1910 році в журналі «Бібліотекар» вийшла стаття Михайла Євгеновича. Вже на початку він вказує на незручності у роботі з бібліотечними каталогами, безсистемність у розподілі книжкового матеріалу по відділам та досить випадкове групування самих відділів. Він пропонує іншу систематизацію літератури, в центрі котрої ставить людину: «Для распределения по группам обильного материала, вышедшего изъ подъ типографского станка, необходимо отыскать такой опорный пунктъ, около которого можно было бы въ логическому порядке съ удобствомъ расположить все произведения человеческого ума. Такимъ центральнымъ базисомъ можетъ быть никто иной, какъ только современный человекъ въ собирательномъ смысле этого слова. Являясь результатомъ, такъ сказать—последнимъ выводомъ всей исторической жизни человечества, все прошлое которой протекало подъ влияниемъ разнообразныхъ силъ природы, а затемъ и социальныхъ условий, человекъ служитъ какъ координальнымъ центромъ, воспринимая и реагируя на все окружающее» [6, с. 3].

Беккер пропонує розподілити книжковий фонд за наступними групами:

Перша група – «Науки математические и науки о природе и организмах: Ее составятъ науки чисто математические науки, имеющие своимъ предметъ изучение неорганизованной и организованной материи. Включивъ въ первую группу весь циклъ наукъ, исследующихъ природу во всехъ ея проявленияхъ, вполне естественнымъ переходомъ будетъ детальное изучение человека — этого венца творения» [6, с. 6].

Друга група – «Науки историко-социальные: но такъ какъ человекъ есть существо преимущественно общественное, и эволюция всевозможныхъ социальныхъ отношений отражается на каждомъ человеческомъ индивидууме, то, само собою разумеется, мы должны остановиться на техъ наукахъ, которыя изучаютъ человеческое общество въ культурномъ, историческомъ, правовомъ и экономическомъ отношенияхъ» [6, с. 8].

Третя група - «Умозрительные науки и художественное творчество: «Идя далее въ этомъ направлении, мы видимъ, что человекъ, хотя и находится въ зависимости отъ окружающей его общественной среды, но передъ нимъ открыта величественная область идей и верований. Въ этой области человекъ мыслить себя, какъ существо самодовлеющее и здесь то онъ часто является действительно самостоятельнымъ творцомъ всего высокого и прекрасного. То, что вырабатывается въ этой сфере человеческой деятельности, составитъ третью группу» [6, с. 9]. Саме це, на думку Михайла Беккера, повинно входити до змісту перших трьох груп бібліотечного каталогу.

Четверта група - «Науки генетические и вопросы образования. Детская и народная литература: Человекъ, наследуя свои знания и идеалы, расширяя и развивая и те и другие, въ то же время стремится передать ихъ следующимъ поколениямъ. Отсюда возникаетъ целый рядъ наукъ, приспособленнихъ къ указанной цели и, кроме того, создается особый родъ литературы, облегчающий для не подготовленныхъ умовъ первоначальное ознакомление съ этими знаниями и идеалами. Все это составитъ содержание четвертой группы нашего каталога, которая будетъ заключать въ себе науки, если позволено мне будетъ такъ выразиться, генетические и особую воспитательно-образовательную литературу, а также все, что непосредственно относится къ образованию, какъ научному, такъ и общему» [6, с. 10].

П'ята група - «Науки прикладные: многие научные знания послужили человеку для улучшения его материального положения, облегчили его физический трудъ, доставили ему массу жизненныхъ удобствъ и комфорта, дали могущественное орудие въ борьбе за существование, оградили его здоровье, однимъ словомъ способствовали всему тому, что составляетъ такъ называемую внешнюю культуру человечества. Приложение этихъ знаний къ внешней природе, т. е. искусство пользования ея силами и свойствами составляетъ

предметъ прикладныхъ наукъ, которыя мною помещаются въ пятой группѣ каталога» [6, с. 12].

Шоста група - «Повременные издания и общин сведения: условия современной печати вызываютъ потребность установить, въ видахъ большаго удобства въ пользование книжнымъ имуществомъ библиотеки, еще добавочную шестую группу» [6, с. 14].

Ця класифікація була досить прогресивною в області бібліотечного каталогування й отримала схвальні відгуки від провідних спеціалістів в області бібліотечної справи.

Вшановуючи внесок М.Є. Беккера у розвиток Херсонської громадської бібліотеки у 1899 р. його було обрано почесним членом бібліотеки [1, с. 198]. Матеріали, підготовлені ним, стали основою для написання всіх наступних робіт з історії Херсонської громадської бібліотеки другої половини ХІХ - початку ХХ ст.

У 3-му доповненні до Систематичного каталогу, в укладанні котрого він брав активну участь, було посмертно присвячення М.Є. Беккеру. Там же було надруковано його промови з нагоди освячення 1897 р. приміщення бібліотеки, 25-ти і 30-тиліття її існування; надруковано і доведено до бібліотечних працівників Російської імперії його працю про основи систематизації літератури в бібліотеках [7].

По смерті у 1909 р. М.Є. Беккера, відзначаючи його заслуги у розвитку в м. Херсоні самоврядування і громадської бібліотеки, на основі подарованої ним літератури було відкрито відділ з питань міського самоврядування і земських справ.

Отже, Михайло Євгенович Беккер зробив неоцінений внесок у розвиток Херсонської громадської бібліотеки як укладач звітів та каталогів та як дослідник історії розвитку установи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сінкевич І.Ю. До 135-річчя заснування Херсонської громадської бібліотеки, 165-річчя від дня народження М.Є. Беккера, 140-річчя від дня народження В. К. Шенфінкель / І. Ю. Сінкевич // Південний архів. Історичні науки. – 2010. – Вип.25. – С. 192-202.
2. Осинский Л.Г. Памяти Михаила Евгеньевича Беккера (1842-1909): Речь, произнесенная Л.Г. Осинским на общем собрании членов Херсонской общественной библиотеки 20 декабря 1909 г. / Л.Г. Осинский – Херсон: Типо-литогр. насл. О.Д. Ходушиной, 1910. – 19 с.
3. Беккер М.Е. Краткий исторический обзор 25-летней деятельности Херсонской общественной библиотеки (1872-1897 г.) / М.Е. Беккер. – Херсон: Типогр. О.Д. Ходушиной, 1898. – 18 с.
4. Беккер М.Е. Речь, произнесенная по случаю 30-летия существования Херсонской общественной библиотеки 21 декабря 1902 года / Беккер М.Е. – Б.м.: б.и., б.г. – 9 с.
5. Херсонская общественная библиотека (1872-1912): (К 40-летию ее существования). – Херсон: Типо-литогр. преемн. О.Д. Ходушиной, 1912. – 36 с.
6. Беккер М.Е. Главные основания для выработки системы библиотечного каталога / М.Е. Беккер. – С-Пб.: тип. «Герольд», 1910. – 18 с.
7. Систематический каталог (книг и журнальных статей) Херсонской общественной библиотеки: 3-е доп. 1 авг. 1905 - 1 марта 1911 / Сост. В. Шенфінкель. – Херсон: Паровая типо-литогр. насл. О.Д. Ходушиной, 1911. – 583 с.